

İçindekiler

Takdim	3
Türkiye'nin Dönüşümü, Cepheleşme ve Liberallerin Ayrışması Cennet Uslu	7
Liberallerin Ayrışmasının Temelleri Atilla Yayla	41
Liberaller Arasındaki Ayrışma Üzerine Serbest Düşünceler Atilla Yayla	53
Neden Bölündük? Gülay Göktürk	61
Kurucu Akıl ve Cahiller Arda Akçiçek	67
Toplum Mühendisliğinden Siyaset Mühendisliğine Bir Durak Ünsal Çetin	75
Gezi, Darbe ve Ayrışma Alim Yılmaz	89
17 ve 25 Aralık Süreci Açısından Türkiye'de Sivil Toplum ve LDT Hasan Yücel Başdemir	97
Liberal Düşünce Topluluğu Çevresindeki Farklılaşmalar Üzerine Tanel Demirel	107
Bir Zor Süreçte Liberal Olmak Bilal Sambur	125
İngiliz Aydınlanma Düşünürlerinde "İslam" Algısı Muhsin Altun	133

liberal düşünce

Üç Aylık, Yerel-Süreli Dergi
Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015

Sahibi

Liberte A.Ş. adına,
Özlem Çağlar

Editör

Yusuf Şahin

Yardımcı Editörler

Buğra Kalkan, Arda Akçiçek

Yazı İşleri Müdürü

Harun Kaban
yaziisleri@liberal.org.tr

Yayın Kurulu

Adnan Küçük, Ahmet Kemal Bayram,
Ahmet Nuri Yurdusev, Alim Yılmaz,
Atilla Yayla, Bahadır Akın, Bekir Berat
Özipek, Bican Şahin, Cemal Fedayi,
Cennet Uslu, Fuat Erdal, Fuat Oğuz,
Hasan Yücel Başdemir, İhsan Dağı,
Kürşat Aydoğan, Levent Korkut, Mehmet
Turhan, Melih Yürüşen, Metin Toprak,
Murat Yılmaz, Mustafa Acar, Mustafa
Erdoğan, Ömer Çaha, Sait Akman, Tanel
Demirel, Yasemin Abayhan, Yavuz Atar

Uluslararası Danışma Kurulu

Angelo Petroni, Chandran Kukathas, Har-
dy Bouillon, Imad-Ad-Dean Ahmad, Pas-
cal Salin, Ralph Raico, Richard Epstein,
Suri Ratnapala, Victoria Curzon-Price

Abonelik

www.liberte.com.tr

Dergi Temsilcileri

Enver Alper Güvel (Adana)
guvela07@gmail.com

Vahap Coşkun (Diyarbakır)
vahapcoskun@yahoo.com

Yüksel Göktaş (Erzurum)
yuksekgoktas@atauni.edu.tr

Ahmet Yılmaz Ata (Gaziantep)
ayata@gantep.edu.tr

Ahmet Hamdi Ayan (Hatay)
ahmethamdiayan@hotmail.com

Ferhat Çakır (Kayseri)
ferhatcakir@hotmail.com

Mustafa Bulut (Kocaeli)
umuttepeyayinlari@yahoo.com

M. Cüneyt Özşahin (Konya)
ozsahin@konya.edu.tr

Yekta Şirin (Sakarya)
yekta_sirin@hotmail.com

Recep Tapramaz (Samsun)
recept@omu.edu.tr

Levent Görüşük (Sivas)
gorusuklevent@hotmail.com

Hüseyin Bal (Trabzon)
huseyin_b@hotmail.com

Baskı: Cantekin Matbaası

Liberte Yayınları®

GMK Bulvarı No:108/16, Maltepe, Ankara
Tel: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

Web: www.liberte.com.tr

E-mail: info@liberte.com.tr
yaziisleri@liberal.org.tr

Takdim

“Birlik ve beraberliğe en çok ihtiyacımızın olduğu bu günlerde” ibaresi, bizim, Liberal Düşünce Kongrelerinde biraz da hoşluk olsun diye sürekli atıf yaptığımız ibarelerden biriydi. Ama gelin görün ki, bugün, yeni sayımızın takdimini yazdığımız şu saatte, hakikaten, zaten sınırlı sayıda insanın bir araya gelmesiyle yola koyulmuş ve oldukça yavaş bir şekilde genişleme istidadı gösteren Liberal Düşünce Topluluğu, bir ayrışmanın şaşkınlığını yaşıyor. Bu, esasında, Liberal Düşünce Topluluğu içindeki ilk ayrışma değil. Atilla Yayla Hocamın bu sayıdaki yazısında belirttiği gibi; daha önce de bu türden ayrışmalar oldu. Ancak, bu seferki ayrışma, sanırım, hepimizi daha derinden etkiledi. En azından, benim için durum böyle. Zira 28 Şubat sürecinin hemen ertesinde bu Toplulukta ilk olarak Özlem Hanımla, ikinci olarak da Atilla Yayla ve Mustafa Erdoğan Hocalarımla tanışmıştım. İlk karşılaşma anımızda bile kendimi bu Toplulukta inanılmaz rahat hissetmiştim. Çıkarken Mustafa Erdoğan Hocam, “Çok bunaldığında ya buraya gel, ya da Akit (şimdi, Yeni Akit) oku!” diye de espri yapmıştı. Meselâ, bu ayrışma sonucunda Mustafa Hocam, diğer tarafta kaldı; başka arkadaşlarıyla birlikte ayrı bir dernek de kurmuş oldu. Bunun, benim gibi, bu Toplulukta özgürlüğün felsefesini öğrenme fırsatını bulduğu isimlerden ayrı düşenleri mutlu etmeyeceği çok açık. Ama

hayat devam ediyor. Bazen tercihler yapıyoruz ve bu tercihler bizleri farklı noktalara savurabiliyor. Zaman her şeyin ilacı; bizler, Cennet Uslu Hocamdan ödünç aldığımız kavramsallaştırmayla, “bu yaka”da kalanlar, tabî ki doğru olduğuna inandığımız için bugünkü noktadayız. Kuşkusuz, “diğer yaka”da kalanlar da öyle.

Bu sayı, bu ayrışma sonrası, “bu yaka”da kalanların meseleyi nasıl değerlendirdiğine odaklanıyor. Öneri, Cennet Uslu Hocamdan geldi; sonrasında yaptığımız müzakerede de kabul gördü. Cennet Hocam, “bu yaka”da kaldığı düşünülen arkadaşların hemen hepsine bir davet yaptı; onlardan, belli bir süreye kadar, en az beş sayfa olacak şekilde, son yaşananları nasıl gördüklerine dair bir yazı yazmalarını istedi. Tahmin edilebileceği gibi; bu davete az sayıda arkadaş icabet etti. Meselâ, benden de yazı istenmesine rağmen, bürokratik çarkın dişlilerinden kurtulamadığımdan (siz bunu, tembelliğimden, diye de okuyabilirsiniz) bir yazı kaleme alamadım. Bize gelen yazılar, dil bakımından az sayıda düzeltme dışında, değiştirilmedi. Bu açıdan yazıların sorumluluğu, yazarlarına ait olacak. Bu temayı Cennet Hocamın gündeme getirmiş olması, onu, bu sayının tümünden sorumlusu yapmıyor. Zaten Cennet Uslu Hocam, bana göre, yaşanan olayları entelektüel düzeyi oldukça yüksek ve çok muhtemel ki ileriki yirmi yıl içinde çokça atıf yapılacak bir yazısıyla kaleme aldı ve kendisinin nerede durduğunu ortaya koymuş oldu. Yazılar, yazarlarının son sürece ilişkin siyasî pozisyonlarını göstermesi bakımından tarihe not düşen yazılar olarak görülmeli. Ancak, süreç devam ediyor. Bu yaka ile öbür yaka arasındaki görüş ayrılıkları belki daha da derinleşecek. Ama şahsî kanaatim o ki, hiç değilse, bu yaka, üslûp konusunda bugüne kadar sürdürdüğü bariz üstünlüğü devam ettirmeli. Bizler değil de onlar bize bakarken başlarını önelerine eğmek zorunda kalmalı.

Elinizdeki sayıya “bu yaka”dan katkı veren isimler Cennet Uslu, Atilla Yayla, Gülay Göktürk, Arda Akçipek, Ünsal Çetin, Alim Yılmaz, Hasan Yücel Başdemir, Tanel Demirel ve Bilal Sambur. Yazarların her birinin yazısına ilişkin kısa değerlendirmeler yapmak, zaten tartışmalı sayılabilecek bir konuyu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokabilir. O yüzden, her bir yazıyı, okuyucunun takdirine sunuyoruz.

Tarihe not düşen ve meseleyi gayet iyi özetlediğini düşündüğüm Cennet Uslu Hocamın yazısının son paragrafı, belki, “bu yaka”nın hissiyatına bir ölçüde tercüman olabilir:

Askeri bürokratik vesayetten yenice yakasını kurtarmış bir ülke olarak Türkiye'nin demokrasisinin akıbeti bakımından kritik ve öncelikli meselesi yolsuzluk veya kötü çevre politikaları (bunlar önemsiz konular değil, ancak bağlamı ba-

kımından önemi görelı) değildi. Öncelikli ve kritik mesele Hükümetin sokak şiddeti ve devlet binalarının işgaliyle veya emniyet-yargı operasyonları yoluyla değil, seçimler yoluyla el değiştirmesinin sağlanmasıydı. Çünkü demokrasinin bu “gerek” koşulunu sağlamadan, diğer herhangi bir “yeter” koşulunu sağlamak için hiç şansımız yok demektir.

***

Dergimizin bu sayısını, dosya yazıları dışında Muhsin Altun’un “İngiliz Aydınlanma Düşünürlerinde ‘İslam’ Algısı” makalesiyle kapattık. Altun, ilgi çekici bir başlık ve derinlikli bir makaleyle bu sayımıza katkıda bulundu.

***

Hepinize açık zihinli günler diliyorum.

Yusuf Şahin
Editör

Türkiye'nin Dönüşümü, Cepheleşme ve Liberallerin Ayrışması

Cennet Uslu

Yrd. Doç. Dr. | Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi, LDT Yönetim Kurulu Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 7 - 40

A. Giriş

2013-2014 yılları Türkiye için doğru ile yanlışın, haklı ile haksızın, demokratiklik ile otoriterliğin, hukuk devleti ile keyfiliğin, demokrasi ile vesayetin, darbecilik ile muhalifliğin, barışçıl protesto ile sokak şiddetinin, olan ile olmayanın ve başkaca pek çok şeyin bir yönüyle çok net ve aşikâr olduğu diğer yönüyle ise tamamen silikleştiği ve birbirine girdiği bir dönem oldu. Bir açıdan bakıldığında her şey çok netti ve kafa karıştıracak, üzerinde düşünüp taşınacak veya “acaba mı?” diye soracak herhangi bir durum söz konusu değildi. Çünkü, taraflar keskin bir şekilde ikiye bölünmüştü ve her taraf meselenin ne olduğu konusunda çok emindi. O kadar ki, diğerlerinin (en azından tanıyıp bildiklerinin) nasıl olup da karşıda yer aldığına, kendi apaçık gördükleri şeyi nasıl olup da bir türlü göremediklerine akıl sır erdiremiyorlardı. Dolayısıyla her bir safın yerleşimcileri için her şey çok açık seçik ortadaydı. Diğer açıdan bakıldığında ise netlik tamamen kaybolmuş durumdaydı, gerçeğin ve dolayısıyla doğru ve yanlışın ne olduğu tam bir bilinmezlik perdesi ile gizlenmiş gibiydi. Aynı konuda birbirinin tam zıddı iki ayrı gerçek, iki ayrı doğru ve iki ayrı haklı “olamayacağına göre” veya “olduğuna göre” mesele hiç de net değildi.

Türkiye’de neredeyse herkesin şu yada bu şekilde belli bir kampa düştüğü keskin bir sosyal-siyasal bölünme ve cepheleşme yaşandı. Bu cepheleşme belki de kaçınılmazdı, çünkü bir siyasal rejimin bütün ağırlığıyla yıki-

lışı ve yeni bir rejime doğru dönüşümü yaşamaktaydı. Bu cepheleşmenin toplumsal tabanda elbette bir karşılığı olmakla birlikte, asıl keskinleşme ve kutuplaşma elitler arasında cereyan etti. Türkiye'nin yaşadığı bu dönüşümde elitlerin bir kesimini oluşturan aydınların yeri ve aldığı siyasî pozisyon olağan dönemlere göre aşırı önem kazandı. Çünkü, böyle büyük bir kavgada, aydınlar, rakip söylemi çözmek ve karşı söylem kurmak suretiyle kamuoyunu şekillendirerek kamuoyu desteği ve böylece meşruiyet sağlamak gibi hayatî bir işlev görmektedirler. Bu toplumsal dönüşüm ve cepheleşmede aydınlar, siyasîler ile birlikte kavganın su üstünde en çok görünen aktörleri oldular.

Bu yazı kapsamında, genelde aydınlar ve özelde liberal aydınlar arasında yaşanan kutuplaşma ve ayrışmayı Türkiye'de yaşanan bu dönüşüm ile yaşanan cepheleşme bağlamında ele almaya çalışacağım. Aydınlar arasındaki bu ayrışmayı Türkiye'nin yaşadığı bu devrimsel dönüşümün evreleri ve dinamikleri üzerinden takip etmeye girişeceğim.

B. Türkiye'deki Siyasî Dönüşüm ve İttifaklar

1. Demokratik Cephe versus Ulusalçı Cephe

Türkiye 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden beklenmedik bir başarıyla çıkan ve Kasım 2014 itibariyle 12 yıllık kesintisiz 3 dönem boyunca süren AKP hükümetleri ile yönetildi. Karşısında ciddî bir rakibi olmayan AKP'nin 2015 genel seçimlerini de kazanacağını bugünden söylemek pek kehanet sayılmaz herhalde.

AKP'nin genel başarısı “ekonomik gelişme”, “vesayetle mücadele” ve “Kürt meselesi” olmak üzere esasen üç ayakta yakaladığı başarılarından oluşuyor. AKP ilk başarısını ekonomi alanında sergiledi. Bu başarının etkisi çarpıcıydı, çünkü söz konusu başarı, 2001 ekonomik krizi ile dibe vurmuş bir ülkede sağlanmıştı. Ekonomik alanda sağlanan başarı, tabiri caizse, 12 yıllık dönemi ayakta tutan ana taşıyıcı sütun veya 12 yıllık iktidar dönemini çeken ana motor oldu. Diğer alanlardaki başarılar ancak ekonomik başarı üzerine inşa edilebildi.

İkinci başarılı alan “vesayetle mücadele” ise AKP'nin başlarda pek de isteye isteye yürüttüğü veya programına aldığı bir politika değildi. Vesayetçi Kemalist sistem, AKP kendisiyle uzlaşmayı istemesine rağmen, irrasyonel İslam anti-patisi sebebiyle bu uzlaşma arayışını cepheden reddetti. Ulusalçılar ılımlı bile olsa İslam orjinli bir partinin ülkeyi yönetmesini asla hazmedemediler. Böylece ulusalçıların vesayetlin tüm kurumları üzerinden cephe halinde giriştikleri “AKP'ye karşı savaş” (bu aşamada savaş daha ziyade irticaya

veya şeriat tehdidine karşı olarak formüle ediliyordu) sonunda kendilerine yönelen bir “vesayete karşı savaş” haline dönüştü. AKP kendi varlığına karşı yönelen bu saldırı sebebiyle, vesayetle mücadeleye tutuştu ve nihayetinde bu savaşı kazandı. AKP'nin vesayetçi statüko ile ilişkisi a) *korunma* (sistemi zorlamadan kabul görmeye çalışmak), b) *geriletme* (pasif direnişin işe yaramayacağı düşünüldüğü noktada vesayet unsurlarını açıkça karşısına alarak onları geri çekilmeye zorlamak) ve c) *sökme* (geri çekilme gösterilmedi ve belki de bu yüzden Kemalist vesayetçi statüko çöktü ve söküme uğramak) olarak üç evreye ayrılabilir. AKP iktidara geldikten sonra başlayan *korunma evresi* e-muhtırayla sona erdi. *Vesayeti geriletme* evresinde start 27 Nisan 2007'de Genel Kurmayın e-muhtırası üzerine yapılan Hükümetin basın açıklaması ile verildi, ardından 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumu ile sonuca ulaşıldı. *Sökme evresi* ise Anayasa Referandumu ile başlayan ve 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ile sona erdiği (bazı bakımlardan, hâlen devam ettiği) söylenebilir. Şimdi ise 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi ile başlatılabilecek başka bir evrede, yeni rejimin *kurulum evresinde* olduğumuzu söyleyebiliriz.

Üçüncü ayak olan Kürt meselesinin çözümü konusuna baktığımızda henüz kesin bir sonuca, dolayısıyla net bir başarıya ulaşılmamış görünse de, inkâr edilemeyecek büyük bir ilerleme sağlandı. Ayrıca, gösterilen çözüm iradesi sayesinde AKP açısından çözüm sürecinin bizzat kendisi, (sağlanan çatışmasızlık ve şimdiye kadar yaşanan ilerleme sebebiyle ve belki de şimdilik) halihazırda bir başarıya dönüşmüş durumdadır. Kürt meselesinin çözümü konusunda AKP ikinci döneminde çeşitli alanlarda bazı girişimlerde bulundu, bunlardan bazıları bilhassa devletin Kürtlere ve meseleye bakışında paradigmatik bir değişikliği yansıtmaları bakımından devrimseldi. Şiddetin sona erdirilmesi yönünde silahlı unsurlarla yapılmaya çalışılan barış girişimi ise (2009'da Habur ile akamete uğrayan girişiminden sonra) AKP'nin 3. Döneminde, 31 Mart 2013 Nevruz'undaki Abdullah Öcalan'ın Mektubuyla başladı. Bu süreç çeşitli tökezlemelere rağmen devam ediyor ve taraflardan gelen beyanatlardan¹ anlaşılan o ki hızla da sonuca doğru gidiyor. Dolayısıyla Kürt meselesinin çözümü yönündeki irade AKP hükümetinin 2. ve 3. dönemlerinde bazen fonda bazen sahnede olmak üzere, ama hep önemli bir rol oynadı. Öyle görünüyor ki, 4. Dönemde de “Kürt meselesi ve çözüm süreci” farklı bakımlardan siyasî gündemin en temel konusu olmayı sürdürecektir.

¹ “HDP Heyetinden Açıklama” haberi, *Hürriyet Web Sayfası*, 22 Aralık 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27822007.asp> ve “Akdoğan: Ortak Amaç Seçimden Önce Nihai Çözüm”, haberi, *Milliyet Web Sayfası*, 19 Aralık 2014, <http://www.milliyet.com.tr/akdogan-ortak-amac-secimden-once/siyaset/detay/1986860/default.html>

Liberallerin Ayrışmasının Temelleri

Atilla Yayla

Prof. Dr. | LDT Yön. Kur. Bşk., İstanbul Ticaret Üniversitesi Öğretim Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 41 - 51

Kürt Meselesi¹

Liberaller arasında bir ayrışma süreci yaşanıyor. Bu benim için üzücü, ancak, şaşırtıcı olmaktan uzak. Bir bakıma da kaçınılmaz. Hayat böyle bir şey. Birçok kimse bu ayrışmanın Gezi'yle doğduğunu düşünüyor. Gezi'nin katkılarını inkâr etmemekle beraber, sürecin çok daha önceden işlemeye başladığını düşünüyorum. 28 Şubat sürecinin başlarında da bir ayrışma yaşandı. 2006'da benim İzmir'deki konuşmamdan sonra Kemalistlerin şahsıma karşı açtığı linç kampanyasından etkilenerek kenara çekilenler, saf değiştirenler görüldü. Bunlar nispeten küçük çaplı olduğu için çok dikkat çekmedi. Bu sefer ayrışma gözden kaçırılmayacak kadar büyük ve şiddetli. Peşpeşe birkaç yazıyla bu ayrışmanın temelleriyle ilgili görüşlerimi ve tespitlerimi okuyucularıma aktarmak istiyorum. Şunu peşinen belirtmem gerekir ki, ayrışma derken C. Çandar, H. Cemal gibi gazetecilerle değil, liberal etiketini alenen ve memnuniyetle sahiplenen kimseler arasındaki ilişkilerle ilgili bir durumu kastediyorum. İsmi verdiğim gazetecilerin ve benzerlerinin, daha doğrusu, liberalliğini ilan etmemiş ama bir kısım medyada inatla liberal diye adlandırılan bazı kimselerin durumu, ayrı bir konu.

Liberaller arasındaki ayrışmanın beş önemli ayağı olduğu kanaatindeyim. Bunlar; Kürt sorunu, demokrasi davaları, muhafazakâr dindar toplum kesim-

¹ "Kürt Meselesi", *Yeni Şafak Gazetesi*, 22.08.2013.

lerinin ve bu kesimin siyasetçilerinin pozisyonu, Gezi olayları ve son olarak Mısır'daki darbe ve katliamlar. Aslında bu beş faktörü - olayı birbirinden kesin olarak ayırmak çok zor, çünkü çoğu durumda içiçe geçmiş vaziyetler. Bu yazıda Kürt probleminin ayrışmadaki rolünü, izleyecek dört yazıda diğer konuları ele alacağım. Son yazıda ayrışmanın muhtemel felsefî kökleri hakkında bazı şeyler söyleyecek ve gelecekle ilgili tahmin ve temennilerde bulunacağım.

Türkiye'nin en ağır sorununun Kürt problemi olduğu bana göre açık. Liberallerin birçoğunun da böyle düşündüğünü sanıyorum. Ancak, bütün liberaller Kürt sorununu sebeplerine ve çözümüne aynı açıdan mı bakıyor, emin değilim. Kürt sorunu diye bir sorunun ya olmadığını varsa da Kürtlerin anlayışsızlığı yahut dış güçlerin marifeti sonucu çıktığını düşünenler var. Meselâ, nispeten yaşlı bazı arkadaşlar, mealen, "Biz üniversitede okurken Kürt- Türk ayrımı yoktu, hepimiz kardeştik, hatta birbirimize 'Kürt' diye şaka yapardık" gibi sözler sarf ediyor. Şimdi, bu bakışa göre, Kürt problemi 1960'larda, 1970'lerde yoktu, sonradan doğdu. Bunun böyle olmadığını dünya alem biliyor. Daha kötüsü, bu arkadaşlarım, örneğin, Dersim katliamını da meşru görüyor, "millî otoritenin tesisi" için kaçınılmaz olduğunu düşünüyor. Başka kimi arkadaşlarım, yine mealen, "ben Türk değilim, değişik etnik kökendenim, ama bir problemim yok. Onların niye problemi oluyor, nerede ayrımcılığa uğruyorlar?" şeklinde konuşuyor. Bu bakışa göre de Kürt problemi objektif temelden mahrum. Çözüm süreci ise Kürtlere haksız taviz verilmesi hatta T.C.'nin yıkılması anlamına geliyor. Ve bu çizgideki arkadaşlarım kendilerini liberal sayıyor.

Ben, liberal perspektiften bakınca, ciddî bir Kürt probleminin var olduğunu görüyorum. Bu problemin temelini T.C.'nin bütün vatandaşlarının "Türk" olmasını istemesinde, bunu sağlamak için toplumun Türk olmayan kesimlerine karşı ret, inkâr, asimilasyon, imha politikaları izlemesinde yaptığını düşünüyorum. PKK şiddetini, haksız ve gayri meşru olduğunu kabul ederek, kınıyorum, ama Kürtlerin bütün kültürel taleplerini haklı buluyorum. Hem PKK'nın hem de T.C.'nin Kürt problemini şiddet problemine indirgemesinden hep rahatsız oldum. Barış ve çözüm sürecini sevinçle karşılıyorum ve destekliyorum. Her şeyin, ama herşeyin müzakere edilebilir olduğuna inanıyorum. Devletin şeklini, adını, formatını, resmî dili, eğitim dilini, hürriyet, adâlet ve barışın tesis edilmesi amacı yanında teferruattan ibaret görüyorum.

Burada ana hatları belirtilen bu iki çizgiden hangisi daha liberal? Bu kadar farklı görüşleri savunanların aynı etiketin çatısı altında beraberliği nereye

Liberaller Arasındaki Ayrışma Üzerine Serbest Düşünceler

Atilla Yayla

Prof. Dr. | LDT Yön. Kur. Bşk., İstanbul Ticaret Üniversitesi Öğretim Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 53 - 59

Tarih sanki bazen daha hızlı akıyor. İlk bakışta bu sözün saçma görüldüğünü biliyorum. Ortalama insan için standart zaman hep aynıdır. Ne hızlanır ne de yavaşlar. Ne ise odur ve hep aynı hızla akar. Bu doğru ama insanın zamanla etkileşimi, önemli olayların zaman bakımından yoğunlaşma derecesi dikkate alınca belki de tarihin bazen gerçekten hızlı aktığını kabul etmek gerekir. İnsanın zamanla etkileşimi ise şahit veya parçası olduğu olaylar üzerinden gerçekleşiyor. Yaşı biraz olgunlaşmış olan herkes, zamanın bazen çok yoğun ve hızlı bazen de aheste ve boş aktığını tecrübe etmiştir.

İnsanla toplum arasında bir analogi kurarsak aynı şeyin toplumlar için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. 2013 Mayıs'ından beridir Türkiye'de zamanın daha hızlı aktığına kuvvetle inanıyorum. 2013 Mayıs ayından bu satırların yazıldığı 2014 Ekim'ine kadar öyle çok ve öyle büyük toplumsal olay yaşandı ki, bu ülkenin sakini olmayan –meselâ İskandinav ülkelerinde yaşayan- bir insana neler olup bittiğini ve bu olayların temposunu anlatmak çok zor.

Mayıs 2013'ten Ekim 2014'e kadar vuku bulan çok sayıda olay arasında beni en çok ilgilendirenlerinden biri ve belki de en başta geleni liberaller arasında ortaya çıkan ve hâlen gelişmekte olan ayrışma. Thomas Cumhur Gür'ün dediği gibi "liberallerin havuzu çok küçük ama egoları çok büyük". Sağdan da sapsak soldan da sapsak çok sınırlı bir sayıya tekabül eden liberal beşerî potansiyel bilhassa Gezi'den beridir ciddî ayrışmalara sahne oluyor. Niçin böyle

olduğunu ve bunun liberallere, Türkiye liberalizmine fayda mı sağlayacağını yoksa zarar mı vereceğini ele almakta fayda var. Değerli akademisyen arkadaşım Cennet Uslu'nun isteği üzerine bu vakaya kendi açımdan bakmak için bu satırları kaleme alıyorum.

Ayrışma ve Savrulma Hep Vardı

Önce bir noktanın altını kalınca çizmeliyim: Liberaller arasında değişik türden savrulma ve ayrışmalar, 1990'ların ortalarından itibaren, her zaman vardı. Her kritik olay veya dönemeç bazılarının liberal saflara koşmasına yol açtığı gibi bazı liberallerin de liberal saflardan kaçmasına sebep oldu. Bu kaçışlar bir iki en fazla birkaç kişiyi kapsadığı ve ilgililer toplumda ismi bilinen ve ağırlığı olan figürler olmadığı için de olan biten pek fazla dikkat çekmedi. Gelenlerin gidenlerden daha fazla olması da gidişlerin dikkat çekmemesine yardımcı oldu. Gidenlerden bir kısmı liberal olmayı sürdürdü, bir kısmı ise zamanla liberal fikirlerin epeyce uzağına düştü.

Bu çerçevede ilk işaret edilmesi gereken dönem 28 Şubat süreciydi. Sürecin özü dindarlarla Kemalistler arasındaki gerilimdi. Kemalistler dindar Müslümanların haklarını inatla çiğnedi bu süreçte. Liberallerin neredeyse tamamının insan hakları lehine tavır alması ve bu çerçevede dindarların haksızlığa maruz bırakılmasını eleştirmesi, dindarların liberal muhitlerde ve fikirlerde sığınak bulması Kemalist köklerden gelen ve Kemalizmden henüz tamamen arınmamış olan az sayıda ismin önce dönemin tek liberal oluşumu olan LDT'den uzaklaşmasına, sonra liberal fikriyatın da dışına düşmesine sebep oldu. Bunu yapanların genel özelliği ciddî bir liberal siyasî felsefi birikime sahip olmamaları ve genelde sadece iktisat çalışmış olmalarıydı. Bunlar zaten iktisatta liberal, siyasette ise hayli illiberal kimselerdi. İlk kritik anda savrulmaları zor olmadı.

Bir başka savrulma benim 18 Kasım 2006'da İzmir'de yaptığım konuşmanın ardından kopartılan fırtınayla doğdu. Bu olay üzerine biri benim o zamana kadar yakın arkadaşım olmuş bir akademisyen olmak üzere birkaç kişi LDT'den ve benden uzağına kaçtı. Bu kimselerle o günden beri hiç görüşmedim. Ancak, bana ulaşan bilgilerden, şimdi hepsinin CHP çizgisine kaydığını öğrendim.

Liberaller arasında ilk ciddî ayrışma AK Parti'nin Erdoğan'ın başbakanlığının son zamanlarında ortaya çıkmaya veya belirginleşmeye başladı. Gezi olaylarıyla iyice ortalığa saçıldı. 17-25 Aralık olaylarıyla zirveye çıktı. Bugün artık liberaller arasında bir ayrışma olduğu gizlenemeyecek kadar açık. Bazı

Neden Bölündük?

Gülay Göktürk

Gazeteci - Yazar, LDT Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 61 - 66

Liberal saflarda bugün yaşanan kırılma ne zaman başladı dersiniz, ben Gezi Olayları'nda derim. Belki de su yüzüne çıkma tarihi demek daha doğru olur.

O gün yapılan tartışmalarda, mesele sanki Gezi olaylarının farklı değerlendirilmesiymiş gibi bir algı vardı ortada. Gezi olaylarını, bu olayların sosyolojisini, psikolojisini, siyasî hedeflerini, farklı aşamalarını aynı şekilde değerlendirmiyorduk ve değerlendirme farklılıkları bizi doğal olarak hükümetin Gezi politikalarına karşı tutumda da farklı noktalara götürüyordu.

Manzara hiç değilse görünürde böyleydi.

Oysa gerçekte ayrıldığımız nokta Gezi'nin analizi değil, Ak Parti'nin analizi idi. Gezi olayları bir süredir birikmekte olan görüş farklılıklarının ortaya çıkması için uygun duygusal ortamı yaratmıştı sadece...

Bazı liberal arkadaşlar o tarihten itibaren Ak Parti'yi esas itibariyle otoriter bir hareket olarak tanımlamaya başladılar ve hedefe oturtular. 2002'den beri izledikleri "destek ve eleştiri" politikasından "Ak Parti iktidarını düşürmek için mümkün olan en geniş ittifakı kurma" politikasına geçtiler.

Kurabildikleri cephenin temel unsurunun Gülen Hareketi olması ise onlar için olayın en dramatik yönü oldu. Devlet içinde gizli bir örgütlenmeyle, seçilmiş iktidara karşı komplolar kuran gayrimeşru bir hareketi, "otoriterleşen iktidar" karşısında hukuk devletini ve temiz toplumu savunan bir odak olarak

konumlandırmaları ve birlikte saf tutmaları, sadece siyaseten değil, temel liberal değerler açısından da yaşayabilecekleri en büyük savrulmaydı.

Ama neyse; biz yine ayrılığın çıktığı yere, Ak Parti değerlendirmesine dönelim.

Hiç Bir Zaman Hayalci Olmadık

Bazılarımızın bir türlü anlayamadığı ya da kabullenemediği şey, Ak Parti gibi çok geniş toplum kesimlerine dayanan büyük kitle partilerinin hem kendi toplumsal tabanlarında varolan farklı siyasî-ideolojik eğilimleri yansıtmalarının; hem de devlet içi dengeleri gözetmelerinin kaçınılmazlığı...

Evet, Ak Parti'den küçük ve marjinal partilerin ya da düşünce kuruluşlarının "saf"lığını beklemek; marjinal bir partide bulunabilecek ideolojik yekpareliği ve istikrarlı çizgiyi beklemek zaten boş hayal olurdu. Bu partide reformculuk ve statükoculuk, sivillik ve devletçilik, demokratlık ve otoriterlik her zaman bir arada, yan yana varoldu. Zaman zaman, içinde taşıdığı bu eğilimlerin birinin ağır basması sonucu birçok yalpalama yaşadı, bundan sonra da yaşayacak.

Yalpalamalar sadece tabanın yapısından değil, aynı zamanda devletin yapısından kaynaklanıyor. Bakıyoruz; sadece bizde değil bütün dünyada değişim sloganıyla gelen hareketler "millî devlet"lerin kemikleşmiş felsefeleriyle, politikalarıyla, söylemleriyle, tabularıyla yüzyüze geldiklerinde şöyle bir duralayıp önlerine dikilen barikatlarda gedik açma yollarının arayışına giriyor. Hiçbir siyasî hareket –eğer radikal bir kırılmayı, bir "devrim"i öngörmüyorsa – dümdüz bir siyasî çizgi izleyemiyor. Eski dengeleri belli ölçüde gözeterek, tavizler vererek ve tavizler kopararak ilerliyor. Hele devletin felsefesi ve politikası toplumun önemli bir kesimi tarafından da içselleştirilmişse ve savunuluyorsa, değişimcilerin işi çok daha zor oluyor.

İşte zigzagları anlamak için bütün bu faktörleri görmek ve gerçekçi olmak lâzım.

Liberallerin Ak Parti'ye olan desteği hiç bir zaman bir hayale dayanmadı. Karşımızda kusursuz demokrat ve özgürlükçü bir parti olmadığını daha baştan biliyorduk. Önemli olan, her dönemde içinde taşıdığı farklı eğilimlerden hangilerinin ağır bastığına ve partinin temel karakteri haline geldiğine doğru karar verebilmektir.

Şu anda Ak Parti'ye karşı açık muhalefete geçen liberaller "dönüm noktası"nı 2013-2014 olarak belirliyor; bu dönemden itibaren sistematik bir

Kurucu Akıl ve Cahiller

Arda Akçiçek

LDT Akademik Kurul Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi Araştırma Görevlisi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 67 - 74

Topluma ilişkin algıların ayrışmasında, fikirsel ayrılıktan öte metodolojik yaklaşımların da oldukça önemli bir etkisi vardır. Bu, toplumu nasıl kavradığınızı ve ona ilişkin fikir üretirken hangi yöntemi kullandığınızı ile ilişkili bir durumdur. Örneğin, toplumu düzenlenebilecek, şekillenebilecek ya da belli bir hedefe ulaşabilecek bir yapı olarak görüyorsanız ona ilişkin kavrayışınız, toplumun sayılan bu özelliklere sahip olmadığını savunan yaklaşımından oldukça uzak olacaktır. Buna ilaveten, örneğin toplumun belli bir forma kavuşturulabilir olduğunu düşünüp, bunu da ancak ve ancak aklın yapabileceğine inanıyorsanız hem kavrayış hem de bu kavrayışa ilişkin yöntem açısından aksini iddia eden yaklaşımdan daha da uzağa düşersiniz.

Aslında şunu söylemek de mümkündür: Toplumu hangi yöntemle algıladığınızı, topluma ilişkin algınızda rol oynayan fikirsel düzlemden çok daha önemlidir; çünkü toplumu kavradığınızı fikirsel bagajın diğer herkesinkinden farklı olması normaldir; ne var ki o bagajı sizin haricinizdeki diğer herkesin de taşıması gerektiğini düşünüyorsanız bu başka bir şeydir ve aslında bunu bir şeye güvendiğiniz için söylüyorsunuzdur. O şey, sizin düşüncenizin en doğru düşünce olduğuna olan inancınızdır ve düşüncenizin en doğrusu olduğunu size söyleyen şey de aklınızdır. Meselenin ve bu yazının da konu edindiği sorunsal taraf da budur.

İnsanın kendi aklının en doğrusunu bildiğine inanması doğal bir eğilimdir. Bu durumun insan, kendine ilişkin tasarımlar yaparken devreye girmesi

beklenendir. Bu, belki de insanın kendi hayatına ilişkin planlar yapmasının en sağlıklı yoludur. Ne var ki mesele topluma gelip dayanınca; yani başka insanların da hayatı söz konusu olunca, aklın ne kadar güvenilebilir bir kaynak olduğu tartışmalıdır. Daha doğrusu, başkalarının hayatlarına ilişkin olarak bizim aklımızın ne kadar güvenilir olduğu sorusu bütün tartışmanın en önemli sorusudur. Bu tartışma ise birebir soyut akıl ile ilgili değil, özünde özgürlüğe ilişkin bir tartışmadır. Yani, topluma ilişkin algının hangi yönleme dayandığı meselesi yalnızca topluma ilişkin yapılan yorumları değil, bire bir özgürlükle ilişkili bir meseledir ki bunu da en iyi Hayek ortaya koyar.

“Akıl sınırlıdır” der Hayek. Bunu söylerken aklın kurucu gücüne güvenilmeyeceğini ima eder bir anlamda. Aklın gücünün, daha doğrusu toplumsal gerçekliği keşfetme ve geleceğe ilişkin plan yapabilme kapasitesinin en mükemmel ve en özgürlükçü görünen halinde bile özgürlüğe yönelik tehditlerin olduğunu belirtir. Bu nedenle toplum tasarımı barındıran her kurucu aklın en özgürlükçü hali bile tehlikelidir.

Aklın her şeyi bilmesinin mümkün olmaması ona, tüm yönleriyle kusursuz görünse de aslında eksik ya da yanlış tasarımlar kurdurur. Bu tasarımın bireysel olmasının bir sakıncası yoktur; ancak akıl, bir toplum kuruculuğuna giriştiği an haddini aşan bir işe soyunur. Bu hadsizlik ise her şeyi bilmesi mümkün olmayan aklın her şeyi bildiğini varsayarak yalnızca kendisiyle ilişkili olanı değil, diğer tüm hayatları da kurguluyor olmasıdır.

Aklın kuruculuğuna ilişkin ikinci ve daha önemli sorun, aklın gücüne güvenebileceğiz olsak bile hangi aklın daha güvenilir olduğuna dairdir. Kurucu aklın diğer akıllardan daha üstün olduğunu kanıtlayan hiçbir unsur yoktur. Yani, dünyanın bütün gerçekliğini hangi aklın keşfettiğini ve hangisinin kurucu olması gerektiğini söyleyen bir ölçek mevcut değildir. Bu nedenle en özgürlükçüsü de dâhil, gerçekliği elinde bulundurduğunu iddia eden ve doğru hayatı tanımlayan her akıl tehlikelidir.

Dolayısıyla, özgürlüğe giden yol aslında başkalarının hayatlarına dair tasarımların olmadığı bir düzenden geçmektedir. Yani herkesin, sınırlı aklının ve her şeyi bilmesinin mümkün olmamasının verdiği cehaletinin başarı ya da hatalarının sonuçlarıyla yüzleşebildiği ve yeniden deneyerek bunları düzeltmeye fırsat bulduğu, öyle olduğunu düşünse de hiçbir aklın diğerine üstün kabul edilemeyeceği bir düzenden... Çünkü aslında başkalarının sizin için tasarladığı hayatı yaşamaktan başka bir seçeneğinizin olmadığı, daha doğrusu, kendi iradenizin dışında başka iradelerin müdahil olduğu bir hayat kölelikten başka bir şey değildir.

Toplum Mühendisliğinden Siyaset Mühendisliğine Bir Durak

Ünsal Çetin

İktisatçı | LDT Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 75 - 87

Geriye Bakmak

İngilizcede bazı kelimeler vardır; bu kelimelerin tam anlamlarını dilimize ancak bir cümle ile çevirebiliriz. *Hindsight* bunlardan birisidir. Kelimeye harf harf bakıldığında, omuz üzerinden geriye doğru yapılan bir bakışı çağırır. Türkçeye “*bir şeyin nitelik ve önemini sonradan ve ancak bir tecrübe ile öğrenmek*” şeklinde çevirebiliriz. Hepimiz yanılabiliriz ve yanılırız da; en çok ve gerçekten tecrübelerimiz öğretir bize. Aklımızdaki çok doğru bulduğumuz bir fikrin hatalı olduğunu, yatırım stratejimizin zararla sonuçlanabileceğini, kıymet verdiğimiz bir kurumun bize görüldüğü kadar kıymetli olmadığını dile getiren uyarıcılar da vardır kimi zaman. Fakat zalim tecrübeyi yaşayınca kadar, bu tür uyarıları dikkate almada isteksiz kalma eğilimimiz yabana atılamayacak kadar güçlüdür.

Bu ülkenin liberal demokratları tarafından yapılan uyarıların *genel itibarıyla ve yeterince* dikkate alınmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Eğer liberal demokrasi anlayışına zaten meyilli bir entelektüel iklim ve bunun kamu politikasına yönelik yansımaları sonucunda kurumsallaşmış liberal demokrat bir devlet yönetimine sahip olabilseydik, açıktır ki, pek çok bakımdan çok daha gelişmiş bir ülkede yaşıyor olabilirdik. İlâveten, şunu da sormayı öneriyorum; az sayıda liberallerin bile yanıldığı ve bu yüzden uyarı görevini yerine getiremediği bir meseleye sahip olsaydık ne olurdu? Böyle bir durum için örnek ararken çok uzaklara gitmeye gerek yok. Yaşadığımız ülke genel olarak

liberallere kulak vermeme eğiliminde olan, zaten kısıtlı sayıdaki liberallerin özgürlükçü paradigmayı yaymaya ve kamu politikasına tesir etmeye çalıştığı bir yerdir. 17/25 Aralık ile birlikte artık politik gündemimizin öncelikli bir meselesi haline gelen paralel/otonom yapı konusunda, ne yazık ki, böyle bir liberallerin bile yanıldığı veya ön göremediği veya uyarı görevini yerine getiremediği bir vaziyetle karşılaştık. Şüphe duymayı gerektiren birkaç neden vardı belki. Ama asla ön plâna çıkmadılar, hep diğer daha önemli şeylerin yanında sönük kaldılar.

Bir Âkil Adam ve Bir Uyarı

Can Paker aslında bu konuda ilk uyarıyı yapan isimlerden birisiydi. Bu uyarının yeterince güçlü ve erken olmadığı öne sürülebilir. Ama sadece bugünden geriye bakıldığında. Bu nedenle, Paker'i bundan ötürü eleştirmenin pek bir anlamı yok. Onun *Geriye Bakmak Yok* isimli biyografisinden aşağıda yer vereceğim satırları, anlaşılan o ki, son derece kritik bazı tespitleri içermektedir. (Kitabın isminin bizim *hindsight* ile işaret etmek istediğimizden farklı bir anlama sahip olduğunu not etmeliyim). Nisan 2013'ün ilk günlerinde Paker Pensilvanya'ya gider ve Fettullah Gülen ile bir görüşme yapar. Bizzat Paker'in, kitapta yer aldığı haliyle, görüşme hakkındaki ifadeleri ile devam edelim:

“O iki saatlik konuşmada ‘Cemaatte neden bir gizlilik var?’ diye sordum.

Haklı buldu beni. ‘Açılmamız gerekiyor,’ dedi.

Bu kapalılığın yanlış yorumlara yol açacağını söyledim.”

Can Paker'in bu ifadesinin ardından, Gülen'in zihninden gerçekte neler geçmiştir, bilmek isterdim. Paker'in, tekrar, bugünden bakılınca, olağanüstü bir liberal iyimserlik gösterdiği anlaşılıyor. En azından, ben böyle yorumluyorum. Ancak, Gülen'in Paker'e hak vermiş olmasını da dikkatlerden çıkarmamak lazım, bir tür itiraf bu, belki de bir anlık samimiyet uğruna ağızdan kaçan niyetlenilmemiş ve bu yüzden de fark edilmemiş kalan bir itiraf. “Açılmamız gerekiyor” demesinden umutlanmak istiyor insan. Ne dersiniz, bu söze inanalım mı? Sizce, bu gizliğe son verdiklerini, ve “Bakın işte, artık daha saydam çalışıyoruz” gibi bir ifadeyi dile getirdiklerini işitebilecek miyiz bir gün? Paker'in devam eden ifadeleri ise şöyle:

“Emniyette ve yargıda karşı karşıya gelmeleri için ‘Olur böyle şeyler,’ anlamında bir cümle kullandı. Ben cemaatin çok yararlı işler yaptığını, önemli

Gezi, Darbe ve Ayrışma

Alim Yılmaz

Doç. Dr. | Felsefeci, LDT Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 89 - 96

İstanbul'da 2013 Mayıs ayında patlak veren Gezi hadisesi kuşkusuz önemli bir gelişme olarak sosyal ve siyasal etkiler yarattı. Birçok kesimde fikir ayrılıklarına sebep olduğu gibi, fiziksel yarıklar da oluşturdu. Ayrıca kişisel dostlukların son bulmasına yol açtı. Hadisenin oluşumu, bu süreçte yaşanan gelişmeler birçok kesimde ve fikir önderlerinde anlaşılmaz (anlaşılır) tepkilere sebep olduğu gibi, karşılıklı suçlamalara, iftiralara ve hakaretlerden müteşekkil bir edebiyatın ortaya çıkmasına yol açtı. Bu türden bir edebiyatın yaratılmasında liberaller de önemli katkılar sundu!

Türkiye'de yaşanan tarihsel sorunlara koşut olarak oluşan psikolojik hassasiyetler, yaşanan bu yeni süreçte, liberaller arasındaki ayrışmaların ana eksenini oluşturmuşa benziyor. Gezi hadisesiyle beraber lokal görüş farklılıkları büyüyerek liberal dünya görüşünü benimsemiş olan ve görece daha küçük bir toplumsal grup olan liberal kesim içinde de önemli ayrışmalar yarattı.

Alevî meselesine bakış, Kürt meselesine dair siyasî mülahazalar, Avrupa Birliğiyle olan ilişkiler ve en nihayetinde genel olarak özgürlük talebinin hükümet nezdinde nasıl karşılık bulduğu gibi faktörler Gezi hadisesinin yeniden gündeme getirdiği mevzular olarak öne çıktı ve liberaller arasında farklı ve karşıt yorumların ortaya çıkmasını sağladı.

Diğer önemli bir husus ise kişisel ilişkiler ve duygusal mesafeye dairdir. Sevgi ve nefret duygusu, Gezi hadisesine dair gerçeğin yalın olarak algılanmasını önlemiş ve önlemeye devam etmektedir. Buna bağlı olarak Hükümetten çıkar sağlama meselesiyle, Cemaatten nemalanma meselesi arasında ciddî

bir niteliksel benzerlik oluşmuştur. Farklı gerekçelerle Hükümete etki edemeyen ve bu bağlamdan farklı sosyal ve ekonomik gruplardan destek alan bazı liberal entelektüeller, seçimlerini Gezi hadisesine destek yönünde ortaya koymuşlardır.

Tüm bu farklı tutumlar Gezi hadisesiyle daha net bir tavrın ortaya çıkmasını sağladığı gibi, farklı veçheleri olan bu hadisenin çoklu tecrübesini de yaratmıştır. İşte böyle bir atmosferde özgürlük yanlıları (liberaller) arasında da kayda değer tenakuzlar görünür hale gelmeye başlamıştır. Kerhen Hükümete destek olduğunu söyleyen bir kesim artık temel ilkeleri esas alarak hareket ettiğini iddia ederek hükümet karşıtı pozisyonlarını tahkim etme çabasına girmiş oldular. Zira onlar belli bir normdan, adalet ve özgürlük prensibinden hareketle olayları değerlendirdiklerini ve daha ilkeli davrandıklarını dile getirdiler. Yaşanan bu değişimin ne kadar sahici olduğu ayrı bir tartışmadır. Niyetlerini sorgulamak bilimsel bir yaklaşım olmayacağı için kullandıkları dil ve söylem üzerinden değerlendirme yapmak daha sağlıklı olacaktır.

Bu mülâhazalar ışığında denebilir ki Geziye rengini veren *doğa sorunu* (Taksim meydanında ağaçların kesilerek yaratılacak alana AVM inşaatına karşı durma) Hükümet karşıtlığının meşru jargonu olarak takdim edilmektedir. Bu jargonda liberal demokrasi ya da meşru yönetim veya haklı direnme gibi kavramlara müracaat edilmeden hükümeti temsil eden dönemin başbakanı üzerinden psikolojik ağırlıklı bir harbin izlerini sürmek mümkündür. Toplumun temsilen hareket ettiğini iddia eden ve daha çok sol literatürü kullanan platformla özgürlükçü (liberal) muhalefet arasında ortak bir bağlamın yaratıldığı da süreç içinde teşhis edilmiştir. Siyasal yönetimin meşru olmadığını, zira yetkisini halktan alan bir yönetimin meşruiyetinin bilim normuna aykırı olması nedeniyle karar verme yetkisinin kendilerine geçtiğini ifade eden *platformla* liberal değerlere inanan bazı entelektüeller, benzer bir pozisyonun içine girmiş oldular.

Bu süreçte (Gezi hadisesi) yaratılan heyecan dalgasının Kürt meselesinin barışla halledilmesini amaçlayan çözüm süreciyle negatif bir iletişim yaşadığı da açık bir gerçektir. Zira mühim olan duygusal kırılma yaşadıkları dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın alaşağı edilmesiydi. Başbakanın alaşağı edilmesi duyguları tatmin edecekti. Zira dönemin başbakanı özellikle alkol kullanımı ve kadın erkek ilişkilerinin niteliği konusunda kendilerine karşı negatif bir söylem geliştirmişti.

Çoğu zaman duygularımızla hareket ettiğimiz bir gerçektir. Fakat duygularımızı oluşturan tarihsel ve sosyal gerçekler, benliğimiz, felsefi ve dinî inançlarımız, estetik beğenilerimiz ve siyasî değerlendirmelerimizden

17 ve 25 Aralık Süreci Açısından Türkiye’de Sivil Toplum ve LDT

Hasan Yücel Başdemir

Doç. Dr. | Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi, LDT Yönetim Kurulu Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 97 - 106

17 ve 25 Aralık operasyonları ile başlayan ve ardından hükümetin Gülen Cemaatine karşı başlatmış olduğu takibat süreci, birçok açıdan tahlil ve tenkit edilmesi gereken sorunları gün yüzüne çıkarmıştır. Bu sorunların her biri çok çetrefilli fakat üç sorun, benim açımdan, daha fazla ön plâna çıkıyor. Birincisi, Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin yapısı, çalışma şekli ve kamu otoritesi ile olan ilişkileridir. İkincisi, siyasetçilerin sorunu çözme şeklidir. Üçüncüsü ise liberallerin teorik değerler eksininde parçası oldukları sorunlara bakma biçimleridir. Belki bir dördüncü de sokak olayları konusunda liberallerin ortak tutum geliştirememiş olmalarıdır. (Liberallerin ayrışmasına da bu sebep oldu.)

Türkiye’de Sivil Toplumun Yapısı

Sivil toplum, geniş bir kavramdır. İçine ticarî kuruluşları, spor kulüplerini, meslek kuruluşlarını ve en önemlisi aileyi alır. Daha dar anlamıyla sivil toplum, kâr amacı gütmeyen ve gönüllülük esasına göre çalışan yardım, çevre ve düşünce kuruluşlarını ihtiva eder. Bu tür sivil kuruluşların büyük kısmını dinî cemaat ve gruplar oluşturur. Hiç şüphesiz dinî cemaat ve organizasyonlar sivil toplumun büyük bir kısmını oluşturur.

Türkiye’de de birçok dinî cemaat faaliyet yürütmektedir. Ancak uzun yıllar, devlet, bu cemaatlerin hukukî şahsiyetlerini tanımamış ve onların kendilerini dinî cemaat olarak tanımlamasına izin vermemiştir. Bu durum dinî

cemaatlerin bir sivil toplum kuruluşu gibi çalışmasını engellemiştir. Kanunî ve psikolojik baskılar, zaten dinî cemaatlerin doğasında var olan sıkı ve açık olmayan ilişkileri daha da artırmıştır. Sivil dinî örgütler, devletle toplum arasında aracı kurum olmak bir yana müntesiplerini devletten kopararak kendi kurdukları alternatif toplumsal hayatın içine çekmişler ve hem Cemaatle devlet arasında hem de Cemaatle toplum arasında psikolojik bir çatışmanın yaşanmasına neden olmuşlardır. Bu durum, dinî grupların bir muhalefet partisi gibi çalışmasına yol açmıştır. Bu, Türkiye'nin yaşadığı tarihî bir sorundur.

2003 yılından itibaren bu durum Türkiye'de kanunî olarak olmasa bile fiili olarak değişmeye başladı. Devlet, dinî cemaatlerin varlığını resmî olarak olmasa bile tanıdı. Onlara faaliyet için geniş imkânlar sundu. Bu süreçte bu imkânlardan en fazla 28 Şubat'taki baskılara dayanmayı bir şekilde başarmış olan Gülen Cemaati yararlandı. Aslında bu bir tesadüf değildi çünkü Gülen Cemaati bir şekilde 28 Şubat sürecinde olağan faaliyetlerini uhulet, suhulet, teenni ve tedbir içinde yürütmüştü ve diğer cemaatler süreçten büyük darbe alıp küçülürken Gülen Cemaati süreci zaferle tamamladı. Burada bir sorun yok gibiydi ama birçok insanın gördüğü fakat netleştiremediği ve bu yüzden de teenni ile yaklaştığı önemli bir sorun vardı. Gülen Cemaati, Türkiye'deki diğer cemaatler gibi faaliyet göstermiyordu. Mahalle ve sokaklara kadar tüm Türkiye'de teşkilatlanmış ve "himmət" adı verilen bir yolla her yıl milyarlarca liralık yardım paraları topluyordu. Bu paraların hepsi kayıt dışıydı. Bunlara bir makbuz kesilmez ve paraların nerelerde harcandığı bilinmezdi. Oysa sivil toplum, şeffaf toplumdur ve yaptığı faaliyetleri, topladığı paraları ve dağıttığı yardımları açıklamakla yükümlüdür. Örneğin 2012 yılında ABD'de 350 milyar dolar bağış toplanmış ve bu miktarın yaklaşık yüzde 30'u dinî cemaatlere ait. Fakat Türkiye'de bu oranlar asla bilinmiyor.

Bu durum Türkiye'deki cemaatleri, amacı ve faaliyet alanı bilinmeyen yer altı örgütlerine dönüştürüyor. Bu sorun yeni değil ama 17 Aralık süreci ile ortaya net bir tablo çıkmış oldu: Türkiye'deki dinî cemaatlerin yapısı ve çalışma şekli Türkiye'nin toplum hayatına yarar sağladığı kadar da zarar veriyor. Gülen Cemaatinin kamu kurumlarındaki atama ve terfi gibi konulardaki tavrı konusunda iki yaklaşım, Türkiye'de yaklaşık on yıldır büyük tartışma konusuydu. Bir grup, bunların ülkeye şeriat getirmek istediğini ve bunun için devlet içinde yapılanmaya gittiklerini söylüyordu. İkinci bir grup (daha çok Cemaate sempati ile bakmayan dindar insanlar) Gülen Cemaatinin ümmet bilinci ile hareket etmediğini, aslında kendisini ümmetin bir parçası değil dinî olarak da otonom olan bir yapıda gördüğünü, hizmet edenlerin İslam için değil de "Hizmet" için çalıştıklarını iddia ediyorlardı.

Liberal Düşünce Topluluğu Çevresindeki Farklılaşmalar Üzerine

Tanel Demirel

Prof. Dr. | Çankaya Üniversitesi Öğretim Üyesi, LDT Yönetim Kurulu Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 107 - 123

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) bir düşünce platformu olarak var olduğu 1992 yılından bu yana, en geniş yorumlanmış haliyle klâsik liberal gelenek çerçevesinde kalmak kaydıyla ideolojik öncelikleri, hassasiyetleri ve mizaçları farklı bir çok liberali bünyesinde barındırmayı başarmıştı. 2014 yılında aralarında topluluğun kurucularından Mustafa Erdoğan'ın da bulunduğu bir grup liberal, LDT'nin duruşunu eleştirerek farklı bir liberal oluşumu hayata geçirdiler. Özgürlük Araştırmaları Derneği (ÖAD) kuruldu. Açıkça ifade edilmemiş olsa da, ÖAD, kendilerinin de bir parçası oldukları LDT çevresinin orijinal misyonuna uygun hareket etmekte yeterince başarılı olmadığı düşüncesi üzerinde yükseldi.

Siyasî sözlüğümüzde farklılaşma veya ayrışma, bölünme, çatışma, parçalanma, zayıflama gibi olumsuz çağrışımlara sahiptir. Bu satırların yazarı ayrışmanın bizatihi kötü, kaçınılması gereken, açıklama gerektiren bir anomali olduğu kanaatinde değil. Ayrışma ancak işbirliğini, karşılıklı etkileşimi ve insanî ilişkileri sürdürmeyi imkânsız hale getirdiğinde bir mesele olarak görülebilir. Ayrışma üzerinde duran bu yazının temel motifi, bu ayrışmayı olduğu kadar bu ayrışma üzerinden Türkiye'de liberal düşünceye damgasını vuran bazı karakteristik ya da yapısal özellikleri de anlamaya çalışmaktır.

Ayrışmanın Hikâyesi

LDT çevresindeki farklılaşmanın sebeplerinin başında Türkiye'deki siyasî gelişmelerin doğrultusu hakkındaki farklı değerlendirmeler yatıyor. Bu bağlamda 2013 Haziran'ına damgası vuran Gezi olayları ve 17 Aralık 2013'te yolsuzluk iddiasıyla başlatılan operasyonların mahiyetinin ne olduğu ve bunlara karşı nasıl tavır takınılacağı tartışmalarının ayrışmaları netleştirdiğini görüyoruz. Liberallerin bir kısmı Gezi olaylarını sokaklarda şiddet ve kaosu artırarak AK Parti hükümetini iktidardan uzaklaştırmayı arzulayan güçlerin yeni bir teşebbüsü olarak okudular. Atilla Yayla'nın ifadesiyle, "Gezi dindar muhafazakârların siyasî çoğunluk olduğu için elde ettiği yönetme hakkına ontolojik bir itiraza ve memleketin efendisi biziz deme çabasına dönüştü".¹ Bu okumaya göre, Gezi olayları bir darbe teşebbüsüydü. Evet, protesto bir temel hak idi fakat bu hak kullanılırken şiddete başvurulmamalı, liberaller bu şiddeti kınamalı, son on yılda güç kaybeden ancak tam olarak yok edilemeyen vesayetçi güçlerin oyununa gelmemeli, şiddete karşı seçimle gelen meşru hükümetin yanında yer almalıydı. AK Parti'nin hataları işaret edilmeli, fakat bu partinin son on yılda yaptıkları küçümsenmemeli, alternatiflerinin çok daha kötü olduğu görülmeliydi. Meşru seçimlerle gelen iktidarın yanında durmak ahlâki olduğu gibi, aynı zamanda demokratikleşme açısından olumlu sonuçlar doğurabilecek bir eylemdi de. Zira, AK Parti'yi daha liberal bir doğrultuda hareket etmesi konusunda etkileme ihtimali ancak bu şekilde davranıldığında söz konusu olabilirdi.

Bazı liberaller ise, Gezi olaylarında protesto hakkını kullananlara karşı polis orantısız şiddet kullandığını, hükümetin de hem bu şiddeti meşrulaştırmak, hem de parti tabanını yeniden biraraya getirmek için olayları kendisine yönelik bir darbe girişimi olarak sunmaya çalıştığını söylediler. İkinci yaklaşıma göre İslamcı ve milliyetçi renkleri belirgin Milli Görüş geleneğinden gelen AK Parti iktidarda kendisini rahat hissettikçe eleştirdiği devlet söylem ve pratiğini tekrar etmeye başladı. Çoğunlukçu muhafazakâr damar iyice belirginleşti. Hükümet kamusal gücü kendisini desteklemeyen toplum kesimlerini bastırarak biçimde kullanmaya yöneldi. Paternalist, dışlayıcı, küçümseyici bir dil ve özellikle Alevîlere yönelik ayrımcılık artarak devam ederken, denetim ve şeffaflıktan uzaklaşma eğilimleri de hız kazandı. Zaten Gezi olayları da kötü gidişata dair haklı bir tepkiden beslenmekteydi. Özgürlükleri önemseyen liberaller siyasî iktidarın söylemine uzak kalmalı, ona şüphey-

¹ Atilla Yayla "Direkten Dönen Liberal Düşünce," *Yeni Şafak*, 13 Ağustos 2013. Yayla, bir başka yazısında "demokrasiye karşı Kemalist Gezi kalkışması"ndan da söz eder. Atilla Yayla, "Gezi'nin Siyasî Felsefesi: Totalitaryanizm," *Yeni Şafak*, 30 Temmuz 2013.

Bir Zor Süreçte Liberal Olmak

Bilal Sambur

Prof. Dr. | Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 125 - 131

İnsan, araç değil, amaçtır. Hiçbir araç veya amaç, insanın üstünde olamaz. İnsanı her şeyin önünde ve üstünde tutmak, en temel değerdir. İnsanı üstün ve önde tutmak için, insanın özgürlüğünün en üstün ve önde tutulması gerekmektedir. Asıl olan insan onuru ve özgürlüğüdür. İnsan onuru ve özgürlüğü dışındaki her şey ikincil bir öneme sahiptir.

İnsan onurunu ve özgürlüğünü asıl değer olarak ele alan özgürlükçü düşünce, özgürlüğü korumak için neler yapılabileceği konusunu sürekli olarak gündemde tutmaktadır. İnsan onuru ve özgürlüğü, sürekli olarak tehdit altındadır, çünkü otoriteler onu yok etmek için her türlü yolu denemektedirler. Tarih boyunca insan onuruna ve özgürlüğüne en büyük tehdit, devletten gelmiştir. Özgürlükçü düşünce, insan onurunu ve özgürlüğünü korumak için devlet gücünün maksimum düzeyde sınırlanmasını savunmaktadır. Devlet dâhil hiçbir kurum, yapı, cemaat ve otorite, insanın, insan onurunun ve özgürlüğünün üstünde değildir.

İnsan onurunu ve özgürlüğünü devlete karşı savunmak, devletin insan özgürlüğü lehine kısıtlanması gerektiği düşüncesi, ülkemizde çok yeni bir düşüncedir. Devletin kutsal ve ebet müddet olarak nitelendiği bir coğrafyada insan onurunu ve özgürlüğünü savunmak çok zor bir çabadır. Devletin yüceltilmesinin erdem, insanı ve özgürlüğü yüceltmenin ise romantik bir kuruntu olarak kabul edildiği bir yerde, özgürlükçü düşüncüyü ve değerleri savunmak, tabir yerindeyse Don Kişot'luk anlamına gelmektedir.

Devletin her şeyin üstünde tutulduğu, hatta Tanrı gibi ebet müddet olarak nitelendiği bir yerde ortaya çıkan her şey, insana, özgürlüğe, hukuka ve barışa karşı ve tehdit olma anlamında patolojik bir niteliğe sahip olacaktır. Devlet, Tanrı gibi insanı ve toplumu kendi ürünü olarak gördüğü için ortaya çıkan toplum ve insan da patolojik ve özgürlük karşıtı paralel-korsan anormal mahlûklar olacaklardır. Patolojik bir devletin ürünü olan toplumsal ve siyasal yapılar da patolojik olmaya mahkûmdurlar. Ülkemizin temel sorunu patolojik devlettir. Toplumunu ve insanı yaratmak isteyen, eğitimi, sanatı, siyaseti, tiyatroyu, kültürü, ekonomiyi ve dini kontrol etmek isteyen devlet, patolojik devlettir. Devlet sanatçısı, devlet tiyatrosu, devlet opera ve balesi gibi kurum ve pozisyonlar, patolojik devleti tezahür ettiren önemli olgulardır.

Patolojik devletin anormalliğinden sıkılan ve bunalan toplumsal kesimlerin, devlete karşı kendilerini korumaları, kendilerini onun dışında tutmaları imkânsızlık derecesinde zordur. Patolojik devletin baskıları sonucu yetişen insanların önemli bir bölümünün, devletten kendilerini ayırmak yerine, devletle bütünleşmek şeklinde anormal bir arayış ve çabanın içine girebildiklerine şahit olabiliriz. Bu patolojik çabanın dayandığı anlayış, şu şekilde ifade edilebilir. Devlet hiç bir şekilde olumsuzlanamaz ve eleştirilemez, çünkü devlet en değerli, yüce ve meşru varlıktır. İnsanın ve toplumun varlığı devletin varlığına armağan edilmelidir. Her şeyin varlığına armağan edilmesi ve feda edilmesi gereken devlet, maalesef çok yanlış ve kötü eller tarafından kullanılmaktadır. Devletin yanlış ellerden kurtarılması, devletin temiz ve yüce ellere teslim edilmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile devlet, altın bir nesil tarafından yönetilmelidir. Bu anlayış kendisiyle beraber altın neslin, altın devleti kötü ellerin elinden kurtarmak için yoğun bir mücadeleye girişmesi sonucunu getirmektedir. Burada şu noktanın altının iyi çizilmesi önemlidir. İfade edilen anlayış, devlet kurumunun bizzat kendisine radikal ve derinlikli bir eleştiri yöneltmemektedir. Bilâkis devlet, bütün eleştirilerin dışında tutulmakta, sadece devleti yönetenler eleştirilmektedir. Doğal olarak devletin yanlış ve kirli ellerden kurtarılarak doğru ve altın ellerin eline geçmesi çözüm olarak görülmektedir. Paralel yapı, devleti yanlış ellerden kurtararak altın neslin eline teslim etmeyi amaçlamaktadır. İstihbarat, ordu, polis ve eğitim kurumlarının özellikle hedef seçilmesi, devleti altın nesle teslim stratejisinin gerekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Altın nesil, devletin içine sızmayı amaçlamamaktır. Amaç, devlete sızmak değil, devleti fethetmektir. Devletin otoriter ve baskıcı doğasını değiştirmek paralel yapının gündeminde değildir. Gündemde olan devleti muktedir olarak yönetmektir. Paralel yapı, devletten özgürleşmek için değil, devletle bütünleşerek onu yönetmeyi arzulamakta-

İngiliz Aydınlanma Düşünürlerinde “İslam” Algısı

Muhsin Altun

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı

liberal düşünce Yıl 20, Sayı 77, Kış 2015, s. 133 -

Özet

İslam, Haçlı Seferleri, Osmanlı fetihleri ve Batı Afrika'daki korsanlık faaliyetleri yanında, sömürgecilik öncesi “karşılaşmalar” yoluyla da Avrupa halklarının ortak muhayyilesinde belirgin bir rol oynadı. İslam araştırmalarındaki artışın eşlik ettiği bu karşılaşmalar, İslam'ın dinsel ve/veya düşünsel tasavvurları cezbedebileceğini, hatta bazı olumlu algıların oluşmasına katkıda bulunabileceğini gösterdi. Bu durum özellikle İngiliz Aydınlanması için geçerliydi; bilhassa Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan'daki “Anglo-İslami” karşılaşmalar, İslam tek tanrıcılığından esinlenen radikal Protestan yorumların ortaya çıktığı, buna karşılık ortodoks Anglikanların da muhaliflerin devletten ve kiliseden dışlanmasını haklı göstermek için “Müslüman Hıristiyanlar” umacısından yararlandığı bir döneme denk düşmüştü.

Söz konusu karşılaşmaların karmaşık etkisi, önde gelen İngiliz Aydınlanma düşünürlerinin yazdıklarında da gözlenebilir. Onların İslam algısı, din ve tanrısal varlığa ilişkin görüşleri ile yaşadıkları toplumdaki genel İslam algısının bir uzantısı idi. Yine de İslam'a yönelik değerlendirme ve eleştirileri Hıristiyan ortodoksisine nispetle ikincil düzeyde kaldı. Sapkınlıkla, hatta Müslüman olmakla suçlanma pahasına Hıristiyanlığın akla uygunluğunu tanıtlamaya girişen Locke, hoşgörüyü İslam da dahil olmak üzere bütün dinlerin eşit muamele görmesini destekleyen bir ilke olarak tanıttı. Hume, tek tanrılı dinler arasında ayırım yapmaksızın dini konulara şüpheci, hatta bazen “pejorative” bir şekilde yaklaştı. İslam'a bazı iğneleyici nükteler ve ironik göndermeler yapan Hume, cesaret, akla uygunluk ve hoşgörü bakımından çok tanrılı-pagan dinleri daha övgüye değer buluyordu. Kesin bir şekilde reddettiği dinlere karşı Deizm'i öneren Paine, mevcut dinlerin saçmalığını göstermeye girişirken İslam'daki bazı inanış ve pratiklerden de örnekler getirir. Müsamahakâr, Kuşkucu ve Deist bakış açılarını temsil eden farklı yaklaşımlarına rağmen, akıl yürütme ve deneyim yoluyla Tanrı'nın kavranabileceği konusunda her üç düşünürün de hemfikir olduğu kaydedilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İslam, İngiliz Aydınlanması, Locke, Paine, Hume.

Abstract

Perception of Islam by the British Enlightenment Philosophers

Islam played an evident role in the common imaginary of European people through Crusades, Ottoman conquests and corsairs of Maghreb, as well as pre-colonial “encounters” accompanied by an increase in Islamic studies. The latter revealed that Islam may captivate religious and/or intellectual imagination and even contribute to build some positive perception in this respect. That was the case especially for the British Enlightenment as “Anglo-Islamic” encounters particularly in Ottoman Empire and India coincided with a period of emerging radical Protestant interpretations invoking Islamic monotheism, while orthodox Anglicans also invoked the “Mahometan Christians” bogymen to rationalise exclusion of dissents from rites of citizenship.

Multi-faceted effects of the encounters concerned can also be observed in the leading British Enlightenment philosophers’ writings. Their perception of Islam was influenced by their thoughts on the religion and deity as well as that of the society they lived in. Yet their considerations or criticism toward Islam remained secondary comparing to Christian orthodoxy. Locke embarked upon proving the reasonableness of Christianity at the cost of being accused of “heretic” or even “Mahometan”. Locke introduced “tolerance” as a basic principle promoting equal treatment to all religions including Islam. Hume, making no difference between monotheist religions, approached religious matters in a skeptical and even sometimes pejorative way. Islam received from Hume some sarcastic wit and ironical reference. Hume was in favor of polytheist-pagan religions in terms of courage, reason and tolerance. Paine constantly displayed a deep refusal of religions. Imposing Deism against all religions, he gives some sample from Islamic beliefs and practices when trying to show absurdity of existing religions. Despite their different approaches representing Tolerant, Skeptical and Deist viewpoints, it should be noted that they all agree on the conceivability of God by reasoning and experience.

Keywords: Islam, British Enlightenment, Locke, Paine, Hume.

Giriş

Tarihin kaydettiği en uzun süreli din savaşlarının Avrupa’da yaşanmış olması tesadüf değildi. Kıta’nın, coğrafi büyüklüğü ile orantılı olmayan siyasal bölünmüşlüğü, dinsel mezhep ve öğreti farklılıkları ile birleştiğinde daha da keskinleşti. Bir kralın egemenlik alanında birden fazla dinin bulunması olacak şey değildi. Her inancın kendisini “ortodoks”, karşısındakini “heterodoks” (sapkın) olarak tanımladığı bu bölünmüşlük ortamında, inançsızların cezasının hemen bu dünyada verilmesi için gerekli siyasi iradeyi üretmek zor olmadı. 1618-1648 yılları arasında cereyan eden “30 Yıl Savaşları” Avrupa’daki din savaşlarının ilki değildi; ama neyse ki sonuncusu oldu. Benzer bir iç savaş durumu İngiltere’de ancak 1688 yılında sona erdirilebildi. Bununla birlikte, savaşlar ve ardından gelen barış dönemi mevcut siyasal ve dinsel bölünmüşlüğü azaltmadığı gibi, ana-akım dini öğretilerin ve genel olarak Kilise’nin enerjisini tüketti. Bazısı günümüzde de varlıklarını sürdüren Ariancılar, Unitarianlar, Socinianlar, Quakerler, Arminianlar, Deistler gibi “sapkın” inanç hareketleri toplumsal-siyasal tabanlarını genişlettiler.

Bu arada olumlu bir gelişme de oldu: Dinsel farklılıkların, hatta inançsızlığın “bölünmüşlük” olarak değil de “çeşitlilik” olarak tanınmasını daha akla uygun bulan, din karşısında agnostik veya kayıtsız kalmayı tercih eden düşünce akımları ufukta belirmeye başladı. Din savaşlarının sona erdiği noktada Aydınlanma Çağı başlıyordu.

Aydınlanma Çağı, genel olarak akılcılığa (*rasyonalizm*) ve deneyselciliğe (*ampirizm*) dayalı bir bilgi ve toplumsal örgütlenme arayışını temsil eder.¹ “Filozoflar” olarak ünlenen Aydınlanma düşünürleri, 17. yüzyılda başlayıp 18. yüzyılda hızlanan doğa bilimleri alanındaki gelişmelerle yeni icat ve keşiflerin koşullandırdığı bir vasatta “felsefe” yaptılar. Bunu yaparken, peygamberlik, vahiy, mucizeler, gizemler, kutsal kitaplar vb. temel dini kurumları eleştirel, hatta yer yer “pejorative” bir yaklaşımla ele aldılar. “Akıl”, “doğa” ve “ilerleme” sözcüklerinin kullanım sıklıkları itibarıyla adeta “motto” haline geldiği Aydınlanma Çağı, Hıristiyanlığın -bilhassa kilise örgütlenmesi ve onun öğretileri bağlamında- o güne kadar görülmemiş bir yoğunlukta sorgulanmasına tanıklık etti.

Hıristiyanlığın adeta “engizisyona” tabi tutulduğu Aydınlanma Çağı’ndaki gelişmelerle İslam arasında bir bağlantı var mıdır? Kendi adıyla bile değil, Hıristiyanlık “nomenclatura’sındaki yaygın terimle “Mahometanizm” (*Muhammedî-lik*) olarak adlandırılan İslam’a ilişkin “pre-colonial” algılamaların Aydınlanma hareketine hiç katkısı olmamış mıdır? Yoksa Aydınlanma Çağı salt “Judeo-Christian” temeller ve değerler üzerinde mi yükselmişti?

11 Eylül saldırıları, ABD’nin Afganistan ve Irak’ı işgali, El-Kaide ve benzeri terörist yapılanmalar üzerinden İslam algısının yeniden inşa edildiği bir çağda, bu gibi soruların meşru olmama riski yüksektir. İslam Doğu’ya, Aydınlanma ise Batı’ya aittir; bu ikisi çatışma halindeki “karşıt” dünyalardır ve daha karşılaştıkları anda karşıt-laşmışlardır. Sorunsala bu şekilde yaklaşmak, her iki dünyanın “düşünen” dimağları için daha az rahatsız edici, hatta rahatlatıcıdır.

Bu rahatlığı bir başka soru bozabilir: İslam, peygamberliğe dayalı, tek tanrıcı bir din olarak Hıristiyanlıkla çok yakın tarihsel ve teolojik bağlara sahiptir. Dolayısıyla, yine Ortadoğu’da doğmuş olan Hıristiyanlık ve Yahudilikle

¹ Bu çalışmanın kapsamı dışında kalmakla birlikte, Aydınlanma Çağı’nın felsefe ve toplum bilimleri açısından homojen bir akımı temsil etmediğini belirtmekte yarar var. Ülkeler itibarıyla (Fransız, İngiliz, Alman, İskoç aydınlanması gibi) yapılan sınıflandırmalar bile tam bir kesinlikten yoksundur. Farklı tanımlama ve sınıflandırmalar mümkün olmakla birlikte, aydınlanma düşünürlerinde ortak olan özellik, eşya ve hadiselerin salt tanrısal irade ile değil, insani, doğal, maddi nedenlerle de açıklanabileceği anlayışıdır; bu anlayışın merkezinde ise “akıl” yer alır. Tartışmalar için bkz. Duman (2006).

liberal düşünce Dergisi'ne Yazı Gönderme Şartları

Liberal Düşünce Dergisi'ne yazı göndermek isteyen müelliflerin aşağıdaki şekil şartlarına uymaları gerekmektedir. Şekil şartlarını karşılamayan makaleler- hakem kurulunun değerlendirmesine sunulmadan- şartları karşılar hâle getirilmek üzere yazarlarına iade edilecektir.

Liberal Düşünce Dergisi'nde Akademik Usule Göre Yayınlanacak Makalelerde Aranacak Şekil Şartları

— Yazılar yaziisleri@liberal.org.tr adresine e-posta eki (Word) olarak gönderilmelidir.

— Metin A4 boyutunda, "Times New Roman" yazı tipinde, 12 punto ve "tek" satır aralıklı, olarak düzenlenmelidir.

— Dipnot sistemi olarak Liberal Düşünce standart bir sistem benimsemekle beraber, makalede verilen dipnotların kendi içinde tutarlı olmasına dikkat etmektedir. Buna göre dipnot;

i) Anglo Sakson Sistemi Esas Alınarak Kullanılmışsa

—Yazarın soyadı, dipnota esas olan eserin yayınlandığı yıl: sayfa numarası.

Örnek: Hayek, 1999: 25

Aynı konu hakkında birden fazla kaynak gösterilecekse, kaynaklar arasına "noktalı virgül (;)" konulmalıdır

Örnek: Larsson, 2003: 128; Norberg, 2003: 53.

Bu tür dipnotlar ilgili cümlelerin sonunda (ve parantez içinde) gösterilebileceği gibi ilgili sayfa altında da gösterilebilecektir. Bu sistem kullanılarak yazılan makalelerin sonuna mutlaka "Kaynaklar" başlığını taşıyan bir kaynakça konulacaktır. "Kaynaklar" bölümünde kullanılacak sistem, aşağıdaki "ii" maddesinde belirtildiği gibi olacaktır.

ii) Kıta Avrupası Sistemi Esas Alınarak Kullanılmışsa

— Yazarın adı soyadı, *Kitap adı*, Yayınevi, Şehir, Yıl, Sayfa numarası.

Örnek: Atilla Yayla, *Liberalizm*, Liberte Yayınevi, Ankara, 2002, s.120.

— Yazarın adı soyadı, *Kitap adı*, Mütercimim adı soyadı, Yayınevi, Şehir, Yıl, sayfa numarası.

Örnek: Friedrich A. Hayek, *Kölelik Yolu*, Çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Liberte Yayınevi, Ankara, 1999, s. 55.

— Yazarın adı soyadı, “Makale adı”, *Dergi adı*, Yayın dönemi, Yıl, sayfa numarası.

Örnek: Mustafa Erdoğan, “Savaşa ve Barışa Dair”, *Liberal Düşünce*, Sayı: 29, Kış 2003, s. 7-13.

— Yazarın adı soyadı, “Makale adı”, (Der. veya Ed.) Yazar(lar)ın adı, *Kitap adı*, Yayınevi, Şehir, Yıl, sayfa numarası.”

Örnek: Atilla Yayla, “Liberalizm ve Demokrasi”, Der. Atilla Yayla, *Sosyal ve Siyasal Teori*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 59-66

Arka arkaya aynı kaynak dipnotta belirtilecekse “ibid, idem, a.g.e., a.g.m.” kısaltmaları –ve eğer gerekliyse sayfa numaraları– kullanılmalıdır. Sonraki sayfalarda ve başka kaynaklardan sonra aynı dipnotun kullanılması gerektiğinde yazarın adı soyadı ve çalışmasının tarihi verilip “ibid, idem, a.g.e., a.g.m.” kısaltmaları kullanılmalıdır.

Dipnotu Kıta Avrupası Sistemine göre hazırlanmış makalelerde metnin sonuna ayrıca kaynakça eklenmesine gerek yoktur.

Yazarların, metinlerinin tashihine azami ölçüde dikkat etmeleri beklenmektedir.

Modern Siyaset Teorisi

Norman P. Barry

Çevirenler: Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin

Norman Barry'nin (1944-2008) gözden geçirip dördüncü baskısını hazırladığı bu kitap çağdaş siyaset teorisine kapsamlı bir giriş niteliğindedir. Yazar bu kitabında hukuk, devlet, iktidar, otorite, özgürlük, haklar, refah, kamu yararı ve demokrasi gibi siyaset teorisinin başlıca temalarını ve kavramlarını sistematik ve anlaşılır bir şekilde işlemektedir. Bu zengin eserde, liberallerin, muhafazakarların, toplumcuların ve diğerlerinin bu konular hakkındaki farklı yaklaşımları yanında Rawls, Hart, Dworkin, Nozick ve Hayek gibi önde gelen siyaset felsefecilerinin çalışmaları da gözden geçirilmiştir.

"... kesinlikle okumaya değer ... güncel ve kapsamlı"

- Michael Baver, British Book News

"... sadece modern çağın üstatlarından Hayek'in fikirlerini değil aynı zamanda siyaset teorisini etkileyen ... başka disiplinlerdeki eserlere de ... bir giriş..."

- Gillian Peele, The Times Educational Supplement

künye
bilgileri,

Sayfa: 548

ISBN: 978-975-6201-68-8

Liste Fiyatı: ₺23

Boyut: 13 x 19 cm

Baskı: 3. Baskı, Aralık 2012

LiBeRtE
liberteyayıngrubu

Siyasî Düşünce Tarihi:

Filozoflar ve Fikirleri

Donald Tannenbaum ve David Schultz

Çeviren: Fatih Demirci

Siyaset felsefesinin bireylerin ve toplumların hayatını nasıl etkilediğinin farkında mısınız? Bireyle kolektivite arasındaki gerilime getirilen çözümler insanların kamu yararını tanımlama tarzındaki periyodik değişimleri nasıl etkilemiştir? Bilimin gelişmesinin, siyasî düşünce üzerindeki etkisi ne olmuştur? Kadın, aile ve yurttaşlık algıları, yüzyıllar içinde nasıl farklılaşmıştır?

Siyasî Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri, günümüz siyasetini anlamamıza yardımcı olacak şekilde, filozofların birey, toplum, otorite vb. şeyler hakkındaki görüşlerini derlemekte, otuzdan fazla büyük Batılı siyasal düşünürün temel siyasî fikirlerini özlü bir şekilde tartışmaktadır. Kitabı okuyanlar, bu alanın derinliğini ve genişliğini takdir etmeye başlayacaklardır. Kitap, okuyuculara, sadece her bir filozofu ve onun fikirlerini öğrenme imkânı değil, aynı zamanda, siyasî düşünce tarihi boyunca var olmaya devam eden inanç, akıl, bilim ve şüphecilik arasındaki gerilimi keşfetme imkânı da sunacaktır.

künye bilgileri,

Sayfa: 401

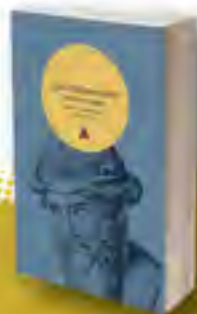
ISBN: 978-975-6201-03-7

Liste Fiyatı: ₺27

Boyut: 16 x 24 cm

Baskı: 7. Baskı, Kasım 2011

LiBeRtE
liberteyayıngrubu

Ekonomiyi Anlamak

Murray N. Rothbard

Çeviren: Nejdet Kandemir

Avusturya
İktisat Okulu
Serisinin
9. Kitabı

Birçok kişi iktisat biliminin anlaşılması güç teorilere, hesaplamalara ve tahminlere dayalı karmaşık bir bilim olduğunu düşünür. Ancak bir Avusturya Ekolu iktisatçısı olan Murray N. Rothbard, hocası Mises gibi iktisadı herkesin anlayabileceği bir bilim olarak görür ve davranırdı. Rothbard'ın eserlerinde faiz oranları ve vergiler gibi sıkıcı konular bile eğlendirerek öğreten bir tarzda verilir. Liberteryanizmin, yani özel mülkiyete odaklanan ve devletin doğası gereği özel mülkiyet etiğine zıt olduğunu savunan politik felsefenin öncü düşünürü olan Rothbard, yüzyılımızın anarşist geleneğine en kıskırtıcı ve etkili katkıda bulunan kişi olarak ünlüdür.

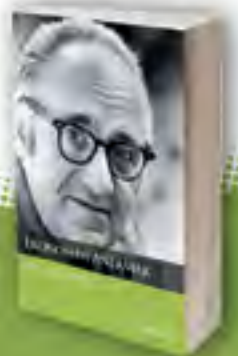
Bu kitapta 1982 ve 1995 yıllarında dünyanın başına dert olan ekonomik sorunlarla ilgili teşhis edici yorumlar bulacaksınız. Günümüzde yaşadığımız küresel ekonomik krizin sebeplerinin aslında bu kitapta yıllar önce açıkça ortaya konduğunu hayretler içinde anlayacaksınız. Tabii Rothbard'ın sade, kıskırtıcı üslubu ve "vahşi dürüstlüğüyle."

künye
bilgileri,

Sayfa: 423
ISBN: 978-975-6201-71-8
Liste Fiyatı: **₺21.5**

Boyut: 16 x 24 cm
Baskı: 1. Baskı, Kasım 2012

LiBeRtE
liberteyangrubu

facebook.com/liberteyangrubu

Fikir Hareketleri ve Liberal Düşünce Topluluğu

Atilla Yayla

Fikir serdetmek meşakkatli bir iş. Beyninizi bir mengene misali sıkıştıran sorulara verdiği cevapları sizi tatmin etmekten fersah fersah uzak olan cari fikirlerin tahakkümünden, albenisinden ve illiklere değin zerkettiği esneklikten kurtulup "Hayır, ben böyle düşünmüyorum!" demek, hakiki bir cesaret gerektirir. Hele bir de serdettiğiniz bu fikir, cari düşünce piyasasında bir cüzzamlı muamelesi görüyorsa, işiniz daha da zorlaşır; ağızınızı açtığınızda ciddiyetten uzak iddialarla ve tacizlerle susturulmaya çalışılırsınız. Aynen klasik liberal, liberteryen fikir adamlarının, neredeyse bütün bir 20. Yüzyıl boyunca, sadece Türkiye’de değil, bütün dünya sathında maruz kaldıkları gibi...

Liberal Düşünce Topluluğu 1992 yılında kurulduğu günden bu yana fikir hürriyeti, birey hakları, serbest piyasa ekonomisi gibi evrensel değerleri savunmuş ve bunların önemini "dili döndüğünce" anlatmaya çalışmıştır. Siyasal bir cereyanın boyunduruğuna girmeden anlamaya, öğrenmeye niyetli herkese kapılarını sonuna kadar açmıştır.

Bu kitap, Batıda ve Türkiye’de liberalizmin ve fikir hareketlerinin/sivil toplum kuruluşlarının hikayesini Liberal Düşünce Topluluğu özelinde kurumsal entelektüel bir biyografi denebilecek tarzda sunmaktadır.

**künye
bilgileri,**

Sayfa: 147
ISBN: 978-975-6877-74-6
Liste Fiyatı: ₺7.5

Boyut: 13 x 19 cm
Baskı: 2. Baskı, Şubat 2013

LiBeRtE
liberteyayin grubu

[facebook.com/liberteyayinlari](https://www.facebook.com/liberteyayinlari)

twitter.com/liberteyayinlari

liberte.com.tr

